

Palle Schantz Lauridsen

Kværnen kan ikke standses - Fantasiens fabel

Sometimes I have toyed
with ideas that I got
from good old Dr. Freud
ABBA

Der vil altid blive fortalt historier. Historier, der i et rum sætter noget i bevægelse i tid. Historier, der består af, hvad grækerne kaldte *mimesis* og *diegesis*, efterligning og fortælling¹. Efterligning ikke af verden men af måder at opfatte den på, diskurser. Fortællinger om diskursers sammenstød udfoldet i tid: realitetseffekter og fiktionseffekter². Virkeligheden gengives som set gennem et menneske.

Herhjemme har der i godt ti år været tradition for at analysere mimesisaspektet ved hjælp af den tematiske analyse og diegesisaspektet ved hjælp af forløbsanalysen, den narrative analyse³. Det har groft sagt været teksternes temaer, der fik tilforordnet realiteten: "Det ligner virkeligheden" - og det har ligeså groft sagt været teksternes forløb, der fik tilforordnet fikтивiteten.

Den forløbsmæssighed, den narrative analyse behandler, kan siges at have med *objektiveret tekstlighed* at gøre. Modsat beskæftiger diegesisanalysen sig med, hvad man kunne kalde *subjektiveret tekstlighed*. Det betyder, at den narrative analyse bliver reserveret til at analysere det, den i sin greimasianske tradition altid har analyseret⁴, mens den diegetiske analyse bliver den, der påtager sig at forklare, hvorfor de kanoniske instanser i de narrative modeller og forløb ser ud som de gør, og hvorfor de overhovedet er der.

Hvorfor har da alle historier et moment af diegesis? Fordi de fortælles af subjekter, der må fortælle - i sidste ende om sig selv. Subjekter, der til stadighed må fabulere og fantasere omkring spørgsmål, de aldrig har fået eller vil kunne få svar på⁵. Kværnen kan ikke standses.

For nu at forklare hvad der menes med, at subjekter fabulerer og fantaserer omkring spørgsmål, de aldrig har fået eller vil kunne få svar på, vil jeg bestemme fantasiens fabler ved hjælp af psykoanalysen. Psykoanalysen er videnskaben om det ubevidste. Derfor vender jeg mig mod det ubevidste.

Psykoanalyse og tekstteori: the easy way

Inden da er det tiltrængt at betvivle visse anvendelser af psykoanalysen i tekst- og fiktionsteoretiske sammenhænge, idet de mest almindelige anvendelser af psykoanalysen i disse sammenhænge er enten uvederhæftige eller blot uinteressante. Megen uvederhæftighed hidrører fra Freud selv. Da han først havde fundet på psykoanalysen, blev det magtpåliggende for ham at udbrede kendskabet til og anvendelsen af den til så mange videnskabelige felter som muligt. Som den dannede herre han var, bevægede han sig ud i afhandlinger og bemærkninger om alskens emner: antropologi, hverdagens forteelser, dramatik og ...litterær fiktion.

Han indrømmede, at han var lægmand på området⁶, men han kunne ikke dy sig. Derfor gjorde han sig skyldig i nogle af de fejltagelser, der siden har fulgt visse psykoanalytiske litteraturfor-læsninger. Lad mig nævne tre almindeligt forekommende, psykoanalytisk inspirerede læsestrategier, der alle har kunnet hente legitimitet hos Freud. De har det til fælles, at de ikke bidrager det mindste til etableringen af en psykoanalytisk funderet tekstteori, først og fremmest fordi de bruger tekster som illustrationsmateriale for mere eller mindre velforståede, psykoanalytiske teser. Det drejer sig om, hvad man kunne kalde genkendelsesstrategien, symboltolkningen og den biografiske læsning.

Genkendelsesstrategien analyserer fiktive personer ud fra psykoanalysens personlighedsmodeller og diagnostik. Hvor ofte er personerne i f.eks. Panduros højt skattede TV-dramatik ikke blevet karakteriseret som neurotikere af den ene eller anden kaliber? Det kan godt være at en sådan karakteristik er korrekt i en psykoterapeutisk optik, men interessant er den ikke, når det drejer sig om at fundere tekstteoretiske positioner. Det samme kan man sige om *symboltolkningen*, der om nogen - og med rette - har bragt psykoanalysen i miskredit for blot at være en facitliste, der ikke tager hensyn til den enkelte teksts specificitet. Facitlisten foreligger⁸ - det drejer sig blot om at undlade at bruge den som sådan. I gymnasiet

holdt jeg engang et oplæg om Riffbjergs *Tanden fra Og andre historier*. Oplægget bestod i at læse op fra facitlisten: Tand, der falder ud = kastration, flyvemaskine = penis m.m. Jeg husker ikke, at de mange lighedstegn jeg fik sat, blev integreret i en samlende analyse af teksten. Det forhold, at Riffbjerg kan sin Freud, og at han novellesamlingen igennem driver med læseren på den konto, indgik næppe heller i analysen.

Den biografiske læsning er for det allermeste henrivende uinteressant for tekstteorien - omend ikke for visse dele af teksthistorien. Den bruger blot teksten som krystal for forfatterpersonen og dennes "interessante og højt usædvanlige liv". Tekstteorien bliver blot ikke bragt et eneste skridt videre, når den laver dyneløfter-journalistik på nulevende eller afdøde personer.

Det kritisable ved disse psykoanalytisk inspirerede tekstlæsningsstrategier er altså, at de alle - i deres forsøg på at gøre brug af den psykoanalytiske viden i et tekstvidenskabeligt regi - glemmer, hvad de kom for. De skifter ganske enkelt objekt og bedriver derfor slet ikke tekstteori. Tekstteorien må, hvis den med rimelighed skal kunne stå ved sit navn, bevare sit objekt, teksterne, uanset hvilke hjælpediscipliner den inddrager, og uanset om disse hjælpediscipliner inddrages i stærk eller svag anvendelse⁹.

Psykoanalyse, tekstteori og semiotik: the hard way

Efter denne opridsning af nogle mulige fejlanvendelser vender jeg tilbage til psykoanalysen og dens objekt, det ubevidste. Hvis de nævnte læsestrategier går galt i byen, hvordan går man så rigtigt i byen?

I stedet for blot at betragte psykoanalysen som et eksotisk krydderi på tekstanalytikerens tilværelse vil det være på sin plads at se på, om psykoanalysen og tekstteorien har noget til fælles. Det har de. De er begge semiotikker, betydningsanalytikker. Tekstsemiotikken og psykosemiotikken har fælles, historiske rødder i den strukturelle lingvistik, sådan som den er udformet af Saussure, Hjelm-slev, Benveniste, Jakobson m.fl. Lingvisten og filmsemiotikeren Christian Metz har påpeget, at lingvistikken og psykoanalysen:

"er de to eneste videnskaber, der som objekt umiddelbart og unikt har betydningsdannelsens faktum som sådan (...). Man kan lidt flot mene, at lingvistikken (...) for sin del undersøger sekundærprocessen, mens psykoanalysen undersøger primærprocessen: dette

betyder, at de to tilsammen dækker hele feltet for betydningsdannelsens faktum. Lingvistikken og psykoanalysen er de to væsentligste kilder til semiotologien, de eneste videnskaber, der er helt igennem semiotiske"¹⁰.

Hvad så semiotik egentlig er, ved kun guderne. Bliver vi i det mere profane, synes alle semiotikere at være enige om, at *tegnet er betydningsproduktionens erkendelseslogiske grundfigur*. Hvad de er uenige om, er så *hvad* tegnet videre er, og *hvordan* betydningsproduktionen finder sted. I semiotikkens europæiske barndom mente Saussure f.eks., at det i tegnets dobbelthed mellem indhold og udtryk, *signifié* og *signifiant*, var signifiéen - indholdet, meningen - der var central. Den var der på forhånd og fandt blot en mere eller mindre adækvat, men altid forvrængende oversættelse i signifianten. Efterhånden skete der et skred i opfattelsen af tegnet. Roland Barthes, Jacques Derrida og Jacques Lacan var blandt de første, der vendte Saussure på hovedet. Derrida kritiserede ¹¹ bl.a. Saussures tænkning for at ligge i forlængelse af en tusindårig europæisk metafysik, der så ånden, altså signifiéen, som eksisterende forud for de mangelfulde systemer, den udtryktes i, talen og skriften. I dag er det en gængs semiotisk antagelse, at signifianten er det aspekt af tegnet, der bør tiltrække sig opmærksomhed. Forestillingen om den aprioriske signifié er nedlagt, og signifiéen menes nu at opstå så at sige baglæns, når signifianterne er faldet. Det er sammenkoblingen af signifianter i forløb, der danner tegn. I og med sådanne koblinger af signifianter i kæder falder signifiéerne, og den meningsmæssige bygning rejser sig først, når det sidste ord er sagt.

Fremhævelsen af signifianten og af forløbet har to afgørende konsekvenser for en tekstteori. Signifianter bliver fællesgods for psykoanalysen og tekstteorien, ligesom forløbsanalysen bliver central for begge de to videnskaber.

Det ubevidstes syntaks og morfologi

Den afdøde, franske psykoanalytiker Jacques Lacan er herostratisk berømt især for sin påstand fra midten af 50'erne om, at *det ubevidste er struktureret som et sprog*. Sproget og det ubevidste skulle altså være strukturelt ens. Lad os her lade det betyde, at det ubevidste og sproget er fælles om signifianten og dens logik.

Signifiantbegrebet spiller en afgørende rolle i Lacan-eleven Serge Leclaires arbejder¹². Leclaire tager Lacan på ordet, når denne på

sit eget spørgsmål om, hvordan signifianten skal opfattes, svarer "Bogstaveligt, simpelthen"¹³. Han opfatter det ubevidste som bestående af tre analytisk adskillelige niveauer. "Nederst" finder han den *ubevidste formel*, der skulle være en irreducibel, *betydningsfri* kerne. En kerne - men ikke nogen dybeste mening, ikke sjælens inderste lønkrog. Formlen består udelukkende af signifikanter, der på næste niveau samler sig til en kæde af *ubevidste nøgleord*, der igen samler sig til *ubevidste fantasier*. Anika Lemaire har sammenfattet Leclaires stratifikation af det ubevidste udmærket i sin bog om Lacan:

"Det ubevidstes elementer er snarere frembragt af fonemer eller grupper af fonemer, som senere indgår i orddannelsen og dernæst i dannelsen af ubevidste fantasier, hvis altomfattende konstruktioner danner grundlag for de ubevidste lag, der er mere tilgængelige for analyse".¹⁴

At bringe orden i nøgleordene er for Leclaire halsløs gerning. Den orden, man eventuelt ville kunne frembringe, vil nemlig være en konstruktion eller en rekonstruktion, der "fuldstændig går glip af, hvad der egentlig skal bringes til meddelelse i patientens tale"¹⁵. Det duer ikke, for den ubevidste kædes udsagn skal blot betragtes i deres bogstavelighed. Dens signifikanter snakker vældigt meget med i den intentionelle talestrøm, og Leclaire beklager, at det kun er muligt at formidle et meget ufuldstændigt billede af, hvor ofte og med hvilket eftertryk de dukker op i patienternes fortællinger.

Hvad sker der, når formelen og signifikanterne samler sig til ubevidste fantasier? De danner sætninger, syntagmer, der består af *verber* og *komplement*er i form af subjekter, objekter og prædikater. Dette niveau er med andre ord sprogligt struktureret. Sådanne syntagmer har Freud beskæftiget sig med flere steder i sit forfatterskab¹⁶ - uden dog at opsummere, ja, han henviser ikke engang artiklerne imellem. Han analyserer bl.a. disse ubevidste syntagmer: "Et barn bliver slået af far" og "Jeg (en mand) elsker ham". Som ubevidste formationer kan disse *driftssyntagmer* ikke samlet blive bevidste. Nogle af elementerne kan, men alle elementerne kan kun blive bevidste under forudsætning af at de benægtes. Det stakkels barn, der bliver slået af sin far, viser sig at være forskelligt fra det fantaserende barn. Bag syntagmet "et barn bliver slået af far" finder Freud et andet syntagme, der synes at lyde sådan: "Far slår det andet barn, for han elsker mig". Dette syntagme er så narcissistisk, at det er socialt uacceptabelt, hvorfor det på et tidspunkt fortrænges. Det samme er tilfældet for den mand, der elsker en anden mand. Pointen er derfor, at ingen af de voksne, Freud henter

sine syntagmer fra, benytter sig af dem i deres "urform". De kvindelige patienter, der på et tidligt tidspunkt i deres barndom nærede en narcissistisk tilbøjelighed, der endte i skadefrohed, fortæller ham blot, at "et barn bliver slået". Ikke noget om, hvem der bliver slået - ikke noget om, hvem der slår. Den mand - Schreber hed han - der nærede kærlige følelser overfor en anden mand transformerer f.eks. homoseksualiteten til jalousi og siger "Hun elsker ham".

Udover transformationen til jalousi forestiller Freud sig endnu tre mulige manifestationer af Schrebers ubevidste syntagme "jeg elsker ham":

	Jeg elsker ham			
ubv.				
	Jeg hader ham			
bv.	Han hader mig	Jeg elsker hende. Hun elsker mig	Hun elsker ham	Jeg elsker mig
driftsprofil	paranoia	erotomani	jalousi	megalomani

Det ubevidste syntagme består af et maskulint subjekt, et finit, transitivt verbum og et maskulint objekt. I paranoiaens omskrift rammes verbet af negation ("elsker" bliver til "hader"). Denne omskrift kan af årsager, der ikke skal nævnes her, ikke blive bevidst. Der sker da det, at subjekt og objekt skifter plads, permuterer, hvilket forårsager, at der sker en passivisering af det "oprindelige" subjekt, der fra at være subjekt i syntagmet nu bliver transformeret til at være dens objekt.

I erotomanien sker der dels en negation af objektet ("ham" bliver til "hende") og dels permutation og passivisering.

Hvis den fortrængte homoseksualitet udvikler sig til jalousi, rammes sætningens subjekt - det negeres. Udsigelsens subjekt, den, der siger "jeg" om sig selv, forsvinder helt. I jalousien figurerer kun tredjepersonale instanser.

I megalomanien udskiftes endelig objektet, således at verbet skifter fra at være transitivt til at være reflektivt.

Foreløbig har jeg opereret med fire forskellige syntaktiske transformationer: *permutation*, *passivisering*, *skift fra transitivt til reflektivt verbum* og *negation*. Per Aage Brandt har¹⁷ opstillet yderligere to transformationer. Han kommer ind på dem i forbindelse med en gennemgang af den psykoseksuelle udviklings forskellige syntagmer.

I den allerførste fase af subjektivitetsdannelsen - der, hvor Freud taler om det polymorft perverse barn - nævner Brandt syntagmet "det elsker...her, der, der og der", altså et intransitivt, ikke-refleksivt syntagma. I overgangen mellem dette og det næste, det narcissistiske, refleksive syntagma "jeg elsker mig selv" har Brandt den transformation, han kalder *sammenfatning*. Endelig opererer han med *rationalisering* som en transformation, der lader sig læse ud af Schreber-analysen og i øvrigt også af *Ein Kind wird geschlagen*. I sidstnævnte opstillede Freud netop *dobbeltsyntagmer*, d.v.s. syntagmer, der var sat sammen med kausalrelationer, f.eks. "far slår det andet barn, *for* han elsker mig".

Et kig på de transformationer, der er blevet foretaget med syntagmerne viser, at det er subjekterne, der permuterer omkring verbet. Dette implicerer, at verbet er den stabile del af fantasmet, nemlig det, der permuteres omkring, mens subjekterne, komplementerne eller kroppene er ustabile - de permuterer m.m.

Verbet er som syntagmets stabile figur sammenknyttende, helhedsskabende. Det er med andre ord nexus, syntagmekonstituerende, og det fremtræder i aktive, passive, refleksive, transitive og intransitive former.

Det ene af de ustabile elementer, *subjektet*, er karakteristisk ved at kunne optræde i tre former. (1) Grammatisk subjekt = udsigelsens subjekt: det barn der bliver slået, er det samme som det, der siger, det er blevet slået. (2) Grammatisk subjekt $\neq$ udsigelsens subjekt: det barn, der bliver slået, er ikke det barn, der fortæller om slåningen. Endelig kan subjektet (3) være i fantasmet i en desubjektiviseret form.

Om denne usikkerhed med hensyn til subjektkomplementet skriver Laplanche og Pontalis:

"En far forfører en datter" er et scenarium med adskillige indgange, hvor intet viser om subjektet skal lokaliseres som *datter*; det kan også fastsættes som *far* eller endog i udtrykket *forfører*. (...) Subjektet kan - skønt det altid er til stede i fantasien - være det i en desubjektiviseret form, d.v.s. i selve den pågældende sætnings syntaks.¹⁸

Det andet ustabile komplement, *objektet*, kan ligeledes optræde på tre forskellige måder. (1) Er verbet refleksivt, gælder det, at subjekt = objekt, altså typen "jeg elsker mig selv". (2) Er verbet transitivt, gælder det, at objekt $\neq$ subjekt. Objektet kan i så tilfælde være snart sagt alt. Det kan, som Laplanche og Pontalis skriver om driftens objekt, "dreje sig om en person eller om et partialobjekt,

om et reelt eller et fantaseret objekt"¹⁹. (3) Endelig kan objektet, som det fremgik af gennemgangen af transformationerne i Schreber-analysen, helt mangle. Dette dog kun i den infantile autoerotismes "det elsker...her, der, der og der".

De ubevidste syntagmer, hvis struktur her er søgt formuleret, kan sammenlignes med en form, en matrice eller et stempel, der består af en række mere eller mindre variable elementer, en trykkemaskine eller en skrivemaskine, der udskriver den samme tekst varieret i forskellige manifestationssubstanser, tekstarter eller modaliteter. Herved er fantasmet bestemt som en relativ stabil tekstlighed med flere mulige udskrifter, modaliteter (f.eks. urfantasier, drøm, hallucinationer, dagdrøm og litterær fiktion). Fantasmerne er transversale i topikken, idet de i forskellige modaliteters transformationer er at finde hvorsomhelst i den freudske topik: de kan optræde ubevidst, førbevidst og bevidst.

Fantasmerne

Det synes muligt til en vis grad at indholdsbestemme disse syntaktiske figurer. Går vi igen til Per Aage Brandt, har han defineret fantasmer som:

"scenerier, som svarer til bestemte syntaktiske figurer i et transformationelt forløb (snarere i narratologisk end i generativistisk forstand); i denne syntaks er verberne *være*, *have*, *give*, *se* de vigtigste, sekunderet af modalverberne, som kan udledes herfra og fra valorisering (euforisk/dysforisk værdi) og negation. Komplementerne er altid kvantificerede (tællelige, logisk konsistente) "legetøjer", "kroppe"."²⁰

Komplementerne og syntaksen er diskuteret, men sidstnævnte er endnu ikke sat i bevægelse i "et transformationelt forløb", ligesom der endnu ikke er blevet argumenteret for, hvorfor det netop er de nævnte verber, der figurerer i syntaksen. Her tilbyder Lacan endnu engang sin assistance fra det hinsidige.

Lacan opererer med tre ordener i subjektstrukturen: den reelle, den imaginære og den symbolske. I kort begreb er den reelle orden det umuliges sted, de stadige behovsfrustrationers verden. Den imaginære orden er det muliges sted, for så vidt den fastholder begæret efter umulighedens ophævelse. Den symbolske orden er et bemærkelsesværdigt blandingssted for signifianternes usystematiserede flyden og for forbud/lov - en stadig bevægelse mellem åbning (flyden)

og lukning (forbud/lov).

Lacan er i disse års danske konception mest kendt for sin subjekt-genetiske tænkning, der lægger en udviklingsmæssig grund for subjektstrukturens tre ordener, der ikke kan tænkes hver for sig, men hele tiden må søges fastholdt i deres samspil.

Det første cirka halve år af "kødklumpens" liv foregår i *den reelle fase*. Kødklumpens krop har visse insisterende, biologiske behov for føde, behov som omverdenen kan opfylde. Den tilfredsstillelsesoplevelse menneskebarnet herved - side om side med behovsfrustrationerne - erfarer, er central for fantasiudviklingen. Den giver således Freud lejlighed til at definere ønsket og ønskeopfyldelsen - begge centrale begreber i enhver diskussion om fantasi:

"En væsentlig bestanddel af denne oplevelse er, at der opstår en vis perception (næringen i eksemplet), hvis erindringsbillede fra nu af forbliver associeret med hukommelsessporet af den excitation, behovet fremkaldte. Så snart dette behov optræder næste gang vil der, takket være den etablerede tilknytning, resultere en psykisk impuls, som vil søge atter at besætte erindringsbilledet af denne perception og atter fremkalde selve denne, altså i grunden reetablere den første tilfredsstillelsessituation. En sådan impuls er det, vi kalder for et ønske; perceptionens genoptræden er ønskeopfyldelsen, og den fulde besætning af perceptionen er den korteste vej til ønskeopfyldelsen".²¹

Kroppen er i denne fase ganske uden selvbevidsthed. Den ved f.eks. ikke at den ser, og den har ingen motorisk kontrol over sig selv - men det ved den heller ikke.

Den imaginære fase tænkes at strække sig fra barnets sjette til dets attende måned. Drivkraften i overgangen til den imaginære fase udgøres af manglen på motorisk koordination og af en begyndende forestilling om, at andre kroppe er koordineret. Dette gælder også perceptionen af subjektets eget spejlbillede, uagtet at subjektet først mod slutningen af den imaginære fase, spejlfasen, bliver klar over, at det ser, og at det er sig selv, det ser i spejlet. Spejlfasen instituerer hermed en første spaltning mellem et perciperende og et perciperet subjekt. Som subjektet, *S*, forholder sig spejlende til sig selv eller et andet barn, et mangelfuldt subjekt, *i*, forholder det sig spejlende til en fuldkommen voksen, *m*. Disse imaginære spejlidentifikationer indstifter synets orden og dermed verbet "se" i fantasernes syntaks: "Jeg ser mig selv i den anden". Forholdet til *i* er aggressivt og dysforisk, mens forholdet til *m* er kærligt og euforisk - dog med den begrænsning, at den fylde den kunnende, fuldkomne

voksne repræsenterer her er fraværende for barnet - fylden er bl.a. i spejlet.

Afgørende for barnets udvikling er imidlertid forholdet mellem i og m. De kobles syntaktisk: m elsker i. I legen repræsenterer f.eks. dukken i. Barnet behersker i, for så vidt det taler til det fra m's sted, hvilket udløser en dialektik, der ændrer realitetsgestaltningen hos barnet, eftersom det i m's rolle repræsenterer sig selv som i. Barnet spaltes hermed i et repræsenterende barn, i, og et repræsenteret barn, ikke m, men I, barnets ideal-jeg, det-det-gerne-vil-være-når-det-bliver-stort:

"Samtidig åbenbarer legen m-instansen som *den andens* sted, hvorved spejlbilledet (totalitetsgestaltningen) rives ud af den euforiske dimension og flyttes over i den dysforiske dimension, som var kendetegnet af det aggressive forhold til det-andet-barn, der jo nu er erkendt som forskelligt fra det legende barns ideale identitet".²² Den voksne anden, M, objektiveres hermed som ufuldendt, mangelfuld, målt med I's fuldkommenhed, hvormed den bliver en forlængelse af i. Det bemærkelsesværdige er, at de dysforiske følelser fra S mod m følger med i afbildningen af i på I, ligesom de euforiske følelser fra S mod M følger med i afbildningen af m på M. Dette samtidig med, at I er ideal-jeg og M bliver matrice for alle subjektets senere (kærligheds)objekter. Både I og M er således modsætningsvist givne: I er både idealitetens og dysforitetens sted, og M er såvel objektets som manglens sted.

Hermed indledes det ødipale stadie i psykogenesen, den *symboliske orden*, der domineres af falloslogikken. Denne logik "går i gang" i det øjeblik, I indsætter sig selv som det, M mangler. Denne mangel kalder Lacan Fallos. Fallos repræsenterer således den mangel og de forskelle, urfantasierne (jvf. nedenfor) tematiserer. M må forstås som manglens sted, den *kastrerede voksne*, der ikke har fallos. Den kastrerede voksne henviser imidlertid til et tredje sted, hvorfra det manglende kan *gives*. Den tredjeinstans, der altså i henvisningen angives at *have* fallos er A, den store anden.

Det bliver således M, der formulerer begæret i kærligheden, hvorved A anbringes i en position, som giver af det, A formodes at have: fallos. A er giver af begærets lov, den lov som I må underkaste sig, eftersom A tænkes at have det, I vil være. I-M-A er ødipalitetens trekant, hvis verber (være, give, have) alle udtrykker en position i forhold til fallos.

Med disse begærets verber sat på plads kan falloslogikken ekspliciteres. Den indledes med, at I iscenesætter sig selv som værende

det, M mangler, identificerer sig med objektet for M's begær, fallos, d.v.s. foretager en *fallisk identifikation*, hvilket udtrykkes ved være-verbet. For så vidt I's begær er at være M's fallos, må I underkaste sig A's lov og påbud, fordi A formodes at have og dermed at kunne give det, I vil være. A griber altså som ødipalitetens tredje instans ind i i-M-relationen, hvilket fører til, at subjektet i sidste instans foretager en identifikation med A, d.v.s. opretter et havens-forhold til fallos. Med denne symbolske kastration indskrives subjektet i socialitetens lov, orden og realitet.

Fallos er herved bestemt som den fjerde instans, de øvrige tre instanser forholder sig til. Positionerne i forhold til fallos, der bl.a. også rummer køns karakterens spørgsmål, er variable, ligesom fallos ikke er en fast monteret størrelse. Netop dette faktum bevirker, at fantasmerne altid vil virke som en tekstgenererende forskelssættende kraft i det psykiske apparat. Fantasmerne vil kværne, fordi der ikke er nogen, ikke engang A, der hverken har eller er fallos, andre steder end i fantasmatikken. Dette er nogle af grundene til fantasien's fabuleringen.

Der er imidlertid flere grunde: disse skal søges i de freudske *urfantasier* og i de lacanianske *kropsfantasmer*, fantasmerne om den morcellerede, ituslåede krop.

Freud opererer med fire urfantasier, der alle tematiserer spørgsmål om oprindelse: *forførelsen* (seksualitetens oprindelse), *urscenen* (forældrenes samleje, d.v.s. subjektets oprindelse), *kastrationen* (kønsforskellens oprindelse) og det *intra-uterine liv* (subjektets oprindelse igen). Han veksler gennem sit forfatterskab mellem at forklare urfantasiernes oprindelsesbaggrund som værende reelle oplevelser i barnets tidlige liv ("jeg blev forført af min far") eller som mytiske, fylogenetiske overleveringer (han anfører, at det, der i dag fortælles som fantasier "engang i den menneskelige families tidlige historie har været en realitet, og at det fantaserende barn ganske simpelt har udfyldt den individuelle sandheds lakuner med præhistorisk sandhed")²³. Lad os medgive, at urfantasierne drejer sig om at få udfyldt den individuelle sandheds lakuner, men så heller ikke mere: de er hverken reelle oplevelser eller mytiske, transhistoriske overleveringer. Tværtimod. De

"opstår som fantaserede svar på det lille barns "store" spørgsmål. (De) vedrører forskelle og mangler: kønsforskellen (i kastrationen og urscenen), dødsforskellen (d.v.s. forskellen mellem være og ikke-være, liv og død, i fantasierne om det intra-uterine liv og den såkaldte morcellerede krop) og endelig kærlighedsmanglen (i

fantasierne om forførelsen, urscenen og måske også kastrationen).²⁴

Disse fantasier vedrørende forskelle og mangler kan karakteriseres som det ubevidstes vidensprojekt: en herskende fantasmatisk ikke-viden søges fyldt ud med en viden. Denne viden er dog netop fantaseret og kan derfor til stadighed drages i tvivl. Der kværnes evindeligt om disse "store" spørgsmål.

En ligeledes uophørlig fantasiaktivitet hidrører fra fantasierne om den morcellerede krop. Disse fantasier dannes i den imaginære fase og er derfor genetisk set tidligere fantasidannelser end urfantasierne, der først opstår i forbindelse med overgangen til ødipalitets symbolske orden.

Den *imaginære krop*, der rejser sig på basis af (spejl)identifikationerne sættes som en *egenkrop* og en *andenkrop*. Andenkroppen er kort sagt den, der ses i spejlet, mens egenkroppen er den, der ser - til at begynde med uden at vide det. Andenkroppen er den perciperede krop, den idealitet, den perciperede krop konstant søger at påtage sig. Lacan taler om et perciperende "je" og om et perciperet "moi". Subjektet er spaltet mellem egen- og andenkroppen, og det er denne spaltning, der konstituerer kropsfantasmerne, idet subjektet i en asymptotisk bevægelse altid vil søge at få de to kroppe til restløst at dække hinanden.

Fantasmet om den *morcellerede krop* har sit grundlag heri. I løbet af spejlstadiet sammenstykker subjektet gradvist et fuldstændigt kropsbillede. Denne samleproces foregår som en skiftevis søndersplittelse og sammensætning af det ufuldstændige kropsbillede, der er under etablering, jvf. også de imaginære identifikationers dobbelthed af eufori og dysfori, ømhed og aggression. De fantasimæssige manifestationer af kropssplittelsen vil være en tilsynekomst af løsrevne indre organer og ydre lemmer, af ødelagte kroppe og af henvisninger til kroppen som sandhedens sted.²⁵

Alle de nævnte fantasimodaliteter er ubevidste, men dog topisk tværgående, idet de kan figurere i forskellige manifestationer igennem topikken, f.eks. i fiktive tekster. Forholdet mellem dem kan gribes i en konstrueret kronologi, således at vi først har de imaginære kropsfantasier og siden urfantasierne og falloslogikken, der opstår i forbindelse med ødipaliseringen, og som strukturerende griber tilbage og lader kropsfantasmerne eksistere som filtreret gennem det symbolske, gennem sprogets lov. Alle fantasmer er herefter tekstlige størrelser, begærssyntagmer med visse centrale verber og dertil et begrænset antal komplementer.

Jeg har indtil nu opregnet, hvorledes psykoanalysen tænker det ubevidstes syntaks og morfologi samt hvilke fantasmer, der opereres med hvorfor. Jeg vil nu sætte alt dette i bevægelse ved at betragte fantasiens fabel i diegetisk udfoldelse.

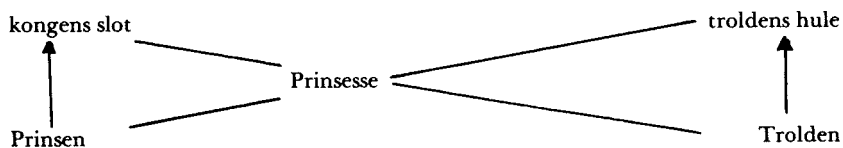
Diegesen

Inden da kan det være tjenligt ganske kort at resumere fortælle-teoriens klassiske, latinske afdeling: den narrative analyse.

Med Vladimir Propps analyser af russiske trylleeventyr i *Eventyrets morfologi*²⁶ fik den strukturelle fortælleforskning sine paradigmeeksempler: skal der eksemplificeres henvises der ofte til Hans eller Ivan, der fører prinsessen fra troldens hule i den mørke skov hjem til kongens lyse slot, hvor hun kom fra, og som derved får "prinsessen og det halve kongerige".

I Greimas' forløbsmodel²⁷, sommerfuglemodellen, den overfladegrammatiske model, sættes et objekt (prinsessen) i cirkulation mellem to tematisk modsatte, fiktive rum (slottet og hulen). Som transportagenter virker en aktant fra hvert rum (prinsen og trolden), der er fælles om den egenskab at kunne overskride grænserne de to rum imellem. Herved siges de at kunne negere det rum, de hver for sig ikke tilhører: trolden negerer kongeslottets hvilen-i-sig-selv ved at hugge prinsessen, mens prinsen negerer troldens mørke, begærsfyldte hule ved at røve hende tilbage igen.

Modellen ser som bekendt sådan ud:

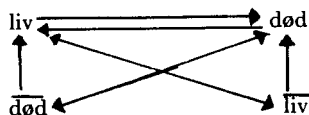

En af pointerne fra Greimas' side er, at modellen er rensat for subjektivitet. Hvad vi har at gøre med, er den *objektiverede* fortælling. Modellen vil således ikke tage hensyn til, at læserens/lytterens interesse holdes fanget ved hjælp af den identifikation med prinsen, fortællingen bygger op blandt andet ved hjælp af synsvinkeldistributionen. Det er ikke troldens farefulde færd ind i det for ham ukendte univers og hans ærgrelse over, at prinsessen bliver snuppet fra ham igen, men netop modsat prinsens handlinger, vi følger. Prinsen hører om, at prinsessen er blevet bortført, og han drager da

til kongen for at tilbyde ham sin hjælp. De to indgår en kontrakt om, at hvis prinsen fører prinsessen hjem, da skal hun tilfalde ham tillige med det halve kongerige. Prinsen går nu gennem ild og vand og får prinsessen med hjem. Vel hjemme igen afleverer han hende til kongen og får hende igen, sådan som den indledende kontrakt foreskrev.

Diegesen beskæftiger sig bl.a. med, hvordan og hvorfor prinsen og med ham læseren/lytteren *lider* i det narrative gennemløb: hvorfor skal han gennem ild og vand og svæve mellem liv og død? Dette er grunden til, at jeg indledningsvis anførte, at diegesen har at gøre med subjektiveret tekstlighed. Den narrative analyses objektiverede *handlingssubjekt* forvandles til diegesens subjektiverede *passionssubjekt*.

Såvidt det overfladegrammatiske niveau hos Greimas. Som betegnelsen overfladegrammatik mere end antyder, opererer Greimas med et dybdegrammatisk niveau - som jeg tillader mig at springe over i dette resumé - og yderligere med et dybdesemantisk niveau. Her hersker *betydningens grundstruktur*, denne uransagelige figur, der i ideologikritikkens storhedstid blev argumentet for, at alle tekster handlede om modsætningen mellem enten kultur og natur eller liv og død. Dybdesemantikken skulle udgøre betydningens stopklods: herfra kan man ikke nå dybere i teksten, og herfra genereres teksten.²⁸ Modellen er struktureret over akser, på hvilke betydningselementer indgår forskellige modsætningsforhold til hinanden: en *kontrær* modsætning for oven og en *subkontrær* modsætning for neden. På skrå er relationerne *kontradiktoriske*, mens de vertikale relationer er *komplementære*. Stregerne over termene fornedet angiver negation. Monteret med liv-død oppositioner ser det sådan ud:

Modellen har været anvendt, kritiseret og diskuteret i mangan forbindelse. Her skal kun ét forhold nævnes, nemlig dette, at de subkontrære elementer ikke-liv og ikke-død begge må siges at indeholde et element af *hverken-eller*²⁹. Dette har de greimasianske modeller i deres enten-eller-logik ikke kunnet indfange. Hvis der imidlertid er noget, der er liv, er der også noget, der er ikke-liv og ligesådan med død. Hvis negationerne overhovedet skal have me-

ning, må ikke-død være forskellig fra liv og ikke-liv forskellig fra død. Da alt liv er ikke-død, må ikke-død indeholde mere end liv, nemlig betydningen hverken liv eller død. Ikke-liv indeholder analogt hermed samme element. Sådanne betydningselementer, der indholder begge elementer (hverken-eller og dermed også både-og) kunne kaldes *enantiosemer*, (*enantios* (græsk): modsat).

Når dybdesemantikken på denne måde åbner et felt af hverken-eller, er det ikke underligt, at de aktanter, der på overfladegrammatikkens antropomorfe niveau indtager samme pladser i modellens grafik, som ikke-liv og ikke-død gør i dybdesemantikken, netop bevæger sig på og udover grænser. Prinsen i eventyret skal være ikke så lidt af en trolde for at kunne bekæmpe den rigtige trolde med dennes egne midler. *Spøgelset* er ligeledes - som den levende døde - en sådan enantiosemantisk sat aktant, iøvrigt på linie med adskillige stereotyper fra uhyggens litteratur: vampyren, varulven, Dr. Jekyll og Mr. Hyde...

Hvilke grænser er det da, der overskrides - og hvorfor? Diegesetænkningen er ikke i tvivl; det er det imaginære, der midlertidigt punkteres af det symbolske, eller - for at sige det samme på en anden måde - det er det homogene delfelt, der midlertidigt sættes ud af funktion ved det heterogene delfelts gennembrud.

For at begribe det, går jeg til kilderne: diegesetænkningens teoretiske forudsætninger hos Georges Bataille og Lacan.

Bataille opererer med en strukturel modsætning mellem det *homogene* og det *heterogene*. Disse begreber omfatter hele det individuelle felt og det sociale liv³⁰, og Bataille bestemmer dem blandt andet som følger:

"Homogenitet betyder her elementernes kommensurabilitet og bevidstheden om denne kommensurabilitet (...). Homogenitetens basis er produktionen. Det *homogene* samfund er det produktive samfund, d.v.s. det nyttige samfund." ³¹

"Selve begrebet om det *heterogene* antyder, at det drejer sig om ikke-assimilerbare elementer (...). Eksklusionen fra bevidsthedens homogene område minder således formelt om eksklusionen af de elementer, der (af psykoanalysen) er beskrevet som *ubevidste*, som censuren ekskluderer fra det bevidste jeg." ³²

"De *heterogene* elementers realitet tilhører ikke den samme orden som de *homogene* elementer. Den *homogene* realitet repræsenterer sig med nøje definerede og identificerede objekters abstrakte og neutrale aspekt (den er dybest set de faste objekters specifikke

realitet). Den heterogene realitet er volden eller chocket. (...). Det er nemt at konstatere, at bevidsthedens struktur (...) i en heterogen realitet i egenskab af en sådan genfindes i de primitives mystiske tanke og i drømmens repræsentationer".³³

Det homogene vedrører altså det stabile, sammenhængende, forståelige bevidste, produktive samfunds stabilitet - den *begrænsede økonomi*, det *profane* kalder Bataille også dette felt. Det heterogene er derimod det ustabile, usammenhængende, uforståelige, ubevidste, voldelige samfunds turbulens. Her er hierarkiseringer ukendte, alt - f.eks. fem og syv - er lige gyldigt. Her er intet enten-eller, her er hverken-eller og både-og: den *generelle økonomi*, det *hellige*.

I forbindelse med at Bataille blandt andet karakteriserer det heterogene ved at referere til det freudske ubevidste, er det tankevækkende, at Freud i en bestemmelse af det ubevidstes særegne måde at traktere logiske relationer såsom kausalrelationer konstaterer, at sådanne næppe eksisterer i drømmen: "Alternativet "enten-eller" kan drømmen overhovedet ikke udtrykke"³⁴. "Højest påfaldende er drømmens adfærd overfor *modsætningens* og *modsigelsens* kategori. Denne ignoreres ganske simpelt, og "nej" synes ikke at eksistere for drømmen"³⁵. Drømmen er altså "u-greimasiansk", ikke homogen. Den er enantiosemantisk, heterogen.

Det heterogene er langt fra entydigt bestemt. Bataille gør opmærksom på, at det hellige - der tilhører den heterogene realitet - i nogle religioner er modsætningsfyldt bestemt. Det kan være såvel rent som urent. Det guddommelige er ikke mere helligt end menstruationsblodet. Det heterogene udgør derfor både en forskrækkelse og en fascination.

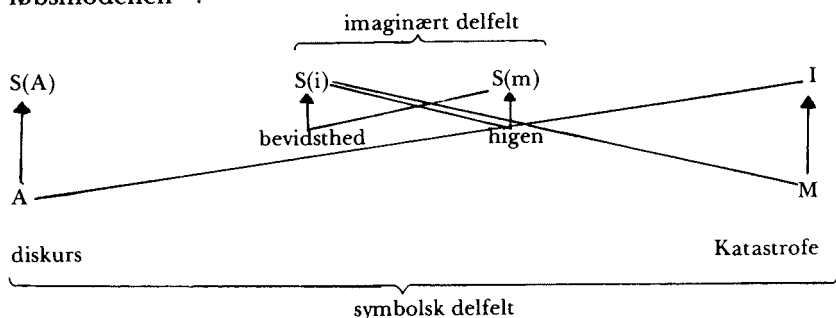
Det skulle være den slags tanker og forhold, der med jævne mellemrum - f.eks. i fredagens festligheder og skænderier, i lørdagens TV-krimi og i søndagens kamp i Idrætsparken - punkterer den dagligdags, sammenhængende homonome realitet. Dette betyder selvsagt ikke, at de to realiteter skal forstås som absolut selvgylde. Godt nok opererer Bataille med, at der fra homogenitetens sted hersker et forbud mod at overskride grænserne til det heterogene, men dette forbud er ikke absolut. Det eksisterer så at sige for at blive overtrådt, hvorfor overskridelsen heller ikke er absolut. Den er ikke en negation af forbudet. Tværtimod fuldstændiggør den forbudet, som ikke forsvinder i og med overskridelsen, men som netop herved markeres som forbud. I såvel samfundsmæssigt som subjektivt regi betyder dette, at overskridelsen giver en udluftning af det homogene, at overskridelsen er et imperativ, samtidig med at den er

et prohibitiv: du skal og du må ikke.

Men hvad betyder det, når det i diegesetænkningen med lacanianske termer hedder at det symbolske punkterer det imaginære?

I første omgang betyder det, at *forløbsanalysen fordobles i en subjektorienteret læsning*. Fordoblingen vedrører det forhold, at mens den greimasianske narratio tænker modsætninger indenfor én veldefineret, binært organiseret semantisk orden, tænker den lacanianske/batailleske diegesis modsætninger mellem to forskellige ordener. Narratio er imaginær, for så vidt den opererer med kontrakter og kontraktbrud (euforiske og dysforiske relationer), men ikke med negationen af selve kontraktualitetens princip. Det gør diegesis, der derved bliver såvel imaginær som symbolsk. Narratio drejer sig endelig - i forløbsmodellen - om objekttransporter, mens diegesis beskæftiger sig med passionssubjektet i fortællingen.

Siden diegesen betegner en fordobling af forløbsanalysen, er den model der anskueliggør diegesen tilsvarende en fordobling af forløbsmodellen³⁶:

Den centrale igangsætter for et diegetisk forløb vil være konflikten for subjektet mellem i og m. Sættes et mytisk udgangspunkt i S(i) relationen, vil et *diegetisk paradigme* se ud som følger.

Den indledende S(i) relation er - som det fremgik af gennemgangen af spejlstadiet - mærket med et vis mangel, som S søger at udfylde indenfor det imaginære delfelt ved at *hige* mod S(m) relationens eufori. Denne relation er dog også mangelfuld, idet den er udtryk for en fraværende fylde. Den mangelsuspension, S søgte i m, kan kun blive foreløbig: m erkendes som utilstrækkelig og S returnerer med *bevidstheden* herom.

Der foregår nu et brud med - en punktering af - hele det imaginære delfelt, der fremstår som diskvalificeret. Dette brud er - som endnu urealiseret projekt - af euforisk karakter, idet subjektet håber at kunne udfylde sin mangel i mødet med objektet par excel-

lence, M. Nu er M dog også manglens sted. Subjektet - der i dette symbolske omløb naturligvis hedder I - erfarer i mødet med M denne som utilstrækkelig og som henvist til loven: M er altid henvist til A - deraf modellens $M(A)$ - i sit forsøg på begærsudfyldning, hvorfor I ligeledes må underlægge sig A's lov om, hvordan begæret skal skæres. Denne lovunderlægning er ensbetydende med en udviskning af I's identitet. I modellen er mødet med M prædikeret *katastrofe* på grund af denne erfaring om M's utilstrækkelighed og lovhenvisthed. Herved erfarer I tillige sin egen ufuldkommenhed, det umulige i på egne betingelser at udfylde M's mangel.

Om katastrofen skriver Per Aage Brandt som følger i dette ofte anførte citat:

"Fortællingens katastrofiske moment kan i praksis indkredses som den scene eller begivenhed i det fortalte forløb, som i form af et pludseligt og uvilkaarligt tab af værdiobjektet for subjektet repræsenterer en destruktion af den imaginære spejl-identitet (m), som finder sted i kraft af den dialektiske bevægelse i I. Kærlighedssorg, økonomisk ruin, lemlæstelse o.s.v. vil her være på dagsordenen.

Og *døden* vil være det overordnede signal".³⁷

Efter denne katastrofiske turbulens er subjektet rede til - i diegesens postkatastrofiske moment - at få rekonstrueret sin identitet via indskrivningen af ny diskurs fra A, rede til at underkaste, "subjekte-re", sig den lov, der hele tiden har sat begæret på plads. Diegesens slutpunkt betegner altså subjektets accept af A, hvorfor dette punkt er prædikeret $S(A)$.

Vort subjekt har nu bevæget sig rundt: først i det imaginæres homogene verden. Denne verden er relativt stabil, og dens modpoler er veldefinerede og derfor ude af stand til at ryste subjektet i dets grundvold. Rystet bliver subjektet først, når det overskrider grænserne til det symbolskes heterogenitet. Det drages imod dette felt, fordi det fascineres af feltet. Feltet er ikke desto mindre realitetstabets område - det er her, alt bliver flydende. Alt kan ske, og subjektets identitet sættes på spil. Herefter er det rede til at underlægge sig forbudene fra det symbolske og det homogene. Afslutningen på et enkelt diegetisk forløb betegner derfor en tilbagemenden til en sammenhængende verden, hvor erfaringerne fra katastrofen tolkes i en bestemt diskurs, f.eks. ved, at subjektet modtager en form for mærkning: udnævnelse, kropsmærkning, navneforandring, uniformering; et brev, der tolker det passerede, eller som formår at regenerere sårene fra katastrofen, fundet af en bog eller en dagbog fra svundne tider, der viser, at den slags er sket før og, at

"du er ikke alene om oplevelserne".

Siden kan det hele begynde forfra - gerne med flere diegetiske gennemløb i en og samme litterære fiktion.

Quod erat demonstrandum....

Et diegetisk paradigme er en gennemspilning af fantasmer - tekstuelle generatorer - der fører såvel læsersubjektet som de fiktive figurer og fortællersubjektet rundt i en verden af imaginær homonomi og symbolsk heterogenitet³⁸.

Fantasmerne hidrører fra spejlstadiet, urfantasierne og falloslogikken: *syntaktiske figurer* - de enkelte driftssyntagmer, som depones i de forskellige diegetiske positioner - *i et transformationelt forløb* - bevægelserne i diegesen.

De spørgsmål, der kværnes omkring, drejer sig om en ikke-viden af fantasmatisk art. Det er spørgsmål, der er afgørende for produktionen og receptionen af fiktioner: det er urfantasiernes spørgsmål, spørgsmålene om forskelle og mangler, om døden og kønnet.

Fiktioner forfører. De opbygger - enten på forhånd: "Jeg må ind og se den nye James Bond film" eller efterhånden som det fiktive identifikationsrum bygges op - en vis tillid til, at de har noget at sige, nogle svar at give. Forførelsen fører imidlertid ikke sandheden med sig. Den sandhed, subjektet påtager sig i underkastelsen under A, er kun midlertidig. Den danner blot basis for nye forførelser. Spørgsmålene står stadig ubesvarede hen, uanset hvor meget subjektet end har påtaget sig den midlertidigt fremsatte sandhed - fiktionernes "kvasi-reelle hallucinatoriske identitet"³⁹. Naturligvis kan fiktioner indløse deres egne håndgribelige spørgsmål om, hvem der er morderen, men når man uafvendeligt kaster sig over nye fiktioner (og andre projekter), er det fordi de fantasmatiske spørgsmål ikke lader sig besvare.

Fiktioner forfører. Under forførelsens suverænitæt kredser fiktionerne om de ubesvarlige spørgsmål. Fantasiens fabel er en lystfyldt tragedie - og sikke den kværner.

Noter

1 Der er så meget, der består af mimesis og diegesis. I det borgerlige samfund

er litteraturen - qua den samfundsmæssigt kulturelle arbejdsdeling mellem litteratur og videnskab - det privilegerede, institutionaliserede sted for diegesis: selvom man nok kan lære at sammensætte udsøgte menuer af Rex Stout, er hans bøger om Nero Wolfe meget andet end kogeboøger.

- 2 Begrebsparret realitetseffekt/fiktionseffekt hidrører fra Étienne Balibar og Pierre Machereys artikel *Om litteraturen som ideologisk form* (Semiotik 1, København 1980)
- 3 Se f.eks. Torben Kragh Grodal og Peter Madsens *Tekststrukturer* (Borgen, København 1974)
- 4 De klassiske Greimas-tekster i denne forbindelse er *Grundtræk af en narrativ grammatik* (Poetik II/3, København 1969) og *Strukturel semantik* (Borgen, København 1974). I *Grundtræk...* opererer Greimas med tre tekstlige niveauer, til hvilke han udarbejder nogle modeller: nederst har han dybdesemantikken og betydningens grundstruktur, i midten dybdegrammatikken og transformationsmodellen og øverst overfladegrammatikken og aktant- og forløbsmodellerne.

En nyere gennemskrivning og kritik af Greimas' modeller m.v. findes i Christian Grambye og Harly Sonnes *Grundbegreber i nyere tekstvidenskab* (Meddelelser fra dansk lærerforeningen, 1. 1980)

Jeg har ikke taget højde for de nyudviklinger indenfor den narrative semiotik, der ligger i forlængelse af Joseph Courtas og Greimas' store ordbog: *Semiotique - dictionnaire de la theorie du langage* (Hachette, Paris 1979). I de få danske bearbejdelser af materialet fra denne såkaldte Pariserskole, der foreligger på tryk, søger man at inddrage lacanianske begreber i den narrative analyse. Det drejer sig om Ole Davidsens *Den kinesiske æske* (Kultur & subjekt - bidrag til en semiotisk kulturanalyse, arbejdsrapporter fra NSU nr. 9, Ålborg 1981) og Svend Bøgild Jensens *Konversion og narrativitet* (Litteratur og samfund 36, København 1983).

- 5 En meget konkret eftervisning af sådanne forhold findes i Martin Drouzys *Carl Th. Dreyer - født Nilsson* (Gyldendal, København 1982). Titlen hentyder til, at det, Dreyers fortællinger, hans film, forsøgte at få rede på, var, hvad han selv opfattede som sin yderst pinefulde oprindelse. Det er ikke altid lysten, der driver værket.
- 6 *Digteren og fantasierne* (Jørgen Dines Johansen (red.) : *Psykoanalyse, litteratur og tekstteori* bd. 1, Borgen, København 1977)
- 7 Dette er en lettere omformulering af Niels Egebaks kritik af, hvordan visse materialhistorikere læste tekster (*Psykoanalyse og videnskabsteori*, Berlingske, København 1983, p. 226)
- 8 Facitlisten er kapitel 6 i *Fremstillingen ved symboler i drømmen* i Freuds *Drømmetydning* (Reitzel, København 1974.)
- 9 Sondringen mellem stærk og svag anvendelse er hentet fra Svend Erik Larsen *Hjemlig hygge - litteratur og lån* (Kritik 44, København 1977). hvor problematikken omkring inddragelsen af psykoanalyse i tekstteorien diskuteres indgående.
- 10 Christian Metz: *Le signifiant imaginaire - psychanalyse et cinéma* (Union générale d'éditions, Paris 1977, p. 28)
- 11 Jacques Derrida: *Om grammatologi* (Arena, København 1970)
- 12 Jeg tænker på hans *Psychanalyser - essai sur l'ordre de l'inconscient et la pratique de la lettre* (Seuil, Paris 1968), her anvendt i den tyske oversættelse *Der psychoanalytische Prozess* (Suhkamp, Frankfurt a.M., 1975)

- 13 Jacques Lacan: *Det ubevidste sprog* (Rhodos, København 1973, p. 83)
- 14 Anika Lemaire: *Jacques Lacan* (Routledge and Kegan Paul, London 1977, p. 142)
- 15 Leclaire, op. cit., p. 95)
- 16 Freuds driftssyntagmatiske forfatterskab omfatter tre tekster: *Psychoanalytische Bemerkungen über einen autobiographische beschriebenen Fall von Paranoia* fra 1913 og *Ein Kind wird Geschlagen* fra 1919 (begge in: *Studienausgabe* bd. VII. S. Fischer Verlag, Frankfurt a.M. 1973). *Drifter og driftsskæbner* foreligger på dansk (*Metapsykologi* bd. I, Reitzel, København 1975)
- 17 *Den talende krop* (Rhodos, København 1980, p. 110)
- 18 J. Laplanche og J.-B. Pontalis: *Fantasy and the Origins of Sexuality* (*The international journal of Psychoanalysis* 49/1968, p. 14 og 17)
- 19 J. Laplanche og J.-B. Pontalis: *Das Vocabular der Psychoanalyse* (Suhrkamp, Frankfurt a.M., p. 335)
- 20 Brandt, op.cit. p.124
- 21 *Drømmetydning*, p. 444 f
- 22 Brandt, op. cit. p. 124
- 23 *Forelæsninger til indføring i psykoanalysen* (Reitzel, København 1972, p. 294)
 Spørgsmålet om sandheden i psykoanalysen er kompliceret. Eksempelvis antog Freud i sine analyser fra 1890'erne af kvindelige patienters beretninger om at være blevet forført af deres fædre engang i barndommen indledningsvis, at "sådan var det". Siden mente han, at der umuligt kunne eksistere så mange perverse fædre, altså "sådan var det ikke". Michel May skriver (*Om Descartes og subjektet for viden in Psyke og Logos* 2, 1982, p. 299) i denne forbindelse:
 Disse kvinder kunne ikke tale om deres livshistorie på anden måde end ved aktuelt at forholde sig til den, hvilket involverede både erindringer, fantasier og begær. Der kunne således ikke være tale om, at "livshistorien selv" kunne træde ind på scenen som en slags "Ding an sich", men kun som fortalt livshistorie, en fortælling.
- 24 Harly Sonne: *Fiktionsteori* (paper, Institut for Nordisk Filologi, 78, p. 40 f.
- 25 Jf. Bent Rosenbaum og Harly Sonnes *Det er et bånd der taler* (Gyldendal København 1979), hvor egenkrop-andenkrop diskuteres indgående.
- 26 Propps tekst er oversat i uddrag i Torben Kragh Grodal og Peter Madsens *Tekststrukturer* (Borgen, København 1974)
- 27 Jvf. note 4.
- 28 Greimas er på dette punkt med rette blevet kritiseret for at være metafysisk i samme forstand som Saussure. Det store, greimasianske analyseapparat hviler på en noget henkastet filosofi.
- 29 Jvf. Jens Nielsens *Om fiktionens imaginariet og symbolicitet* (*Semiotik* 4 København 1982)
- 30 Dette betyder, at diegetiske gennemløb i en Bataillesk optik foregår mange andre steder end i litterære fiktioner. F.eks. kan politiske projekter som kommunismens ses som en diegetisk bevægelse.
- 31 Georges Bataille: *La structure psychologique du fascisme* (*Oeuvres complètes de George Bataille* bd. 1, Gallimard, Paris 1970, p. 340.)
- 32 *ibid.* p. 344.
- 33 *ibid.* p. 347.
- 34 *Drømmetydning*, p. 260.

35 ibid., p. 261 f.

36 Der hersker en vis usikkerhed og uenighed omkring modellens udseende og omkring placeringen af de enkelte instanser. Man kan overbevise sig herom ved at betragte diegese-gennemgange i følgende tekster: Per Aage Brandts *Diegetica/Fantasmatica - dos fundamentales del objeto semiótico* (ISA, Romansk institut, Aarhus Universitet 1979) og *Den talende krop* (Rhodos, København 1980), Georg Warmings *Kroppens tale - tekstens stemme* (*Litteratur og samfund* 32, København 1981), Susanne Calundans *Fortællerens køn - en køn fortæller* (*Litteratur og samfund* 32, København 1981), Svend Bøggild Jensens *Vi hører jo sammen - en sang om begæret* (*Semiotik* 3, København 1981) og Peter Allingham og Ulla Bang Wogensens *Fantasi og realisme* (*Litteratur og samfund* 33-34, København 1981). Specielt skal fremhæves Søren Th. Bro og Frederik Stjernfeldts *Diegesen - fortællingens betydning*, der indtil videre desværre ikke er offentlig tilgængelig, da den udelukkende foreligger som afløsningsopgave ved Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet.

37 *Den talende krop*, p. 132.

38 Det generer mig som gammel "udsigelsesfreak" at have undladt at diskutere formidlingen mellem fantasmerne og deres diegetiske gennemløb på den ene side og forhold af udsigelsesmæssig og tematisk art på den anden. Herved er forståelsen af fiktionen som specifik fantasimodalitet ladet i stikken. Netop denne forståelse er vigtig, hvis man vil hindre sig selv og andre i endnu engang at begå teksteoretisk selvmord under dække af at ville sige noget nyt og bedre.

Jeg skal her nøjes med at henvise til allerede nævnte artikler, der diskuterer disse forhold: Peter Allingham og Ulla Bang Wogensens *Fantasi og realisme* og Christian Grambye og Harly Sonnes *Grundbegreber i nyere tekstvidenskab*.

39 Begrebet hidrører fra Balibar og Macherey, jvf. note 2.